

Цивільно-правова природа корпоративних правовідносин в Україні: проблемні питання

ВАЛЕНТИН ПЕТРОВИЧ БАРБАРА

кандидат юридичних наук, суддя Верховного Суду України у відставці
Київ, Україна

Анотація: Стаття присвячена визначенню правової природи корпоративних правовідносин в Україні. Автором аналізуються полярні наукові підходи щодо встановлення місця корпоративного права України в системі права через визначення сутності корпоративних правовідносин як її стрижневої складової. Розглянуті різні наукові погляди щодо питання правової природи корпоративних правовідносин. Встановлені основні тези господарсько-правової теорії (обмеження автономії волі та організаційність корпоративних правовідносин). У науковій статті проводиться аргументація, що організаційність у корпоративних правовідносинах не є критерієм їх господарсько-правової самобутності. Фактор організаційності в праві не заперечує цивільно-правового характеру побудови певної конструкції, оскільки вона не має публічно-правового характеру. Крім того, організаційність є проявом упорядкування будь-яких соціальних зв'язків, як форма ефективності в прагненні отримання певного результату. Обмеження принципу автономії волі в корпоративних правовідносинах корелюється цивільно-правовою природою відносин представництва, яке, в силу закону або сутності таких відносин дозволяє встановлювати обмеження волевиявлення їх учасників. Цивільно-правовий характер корпоративних правовідносин визначається їх змістом. Незважаючи на те, що поняття корпоративних прав дається у Господарському кодексі України, їх зміст розкривається в Цивільному кодексі України, положення якого регулюють порядок виникнення, здійснення, захисту та припинення корпоративних прав обов'язків. Крім того, суб'єктами корпоративних правовідносин є корпорація та її учасники (засновники). Об'єкт корпоративних правовідносин специфікований приватноправовим контентом, який впливає на характер таких правовідносин (вони мають речову та зобов'язальну природу, відповідно майнову та немайнову, організаційну форму свого втілення).

Ключові слова: корпоративні правовідносини, корпорація, корпоративне право, юридична особа.

Гражданско-правовая природа корпоративных правоотношений в Украине: проблемные вопросы

ВАЛЕНТИН ПЕТРОВИЧ БАРБАРА

кандидат юридических наук, судья Верховного Суда Украины в отставке
Киев, Украина

Аннотация: Статья посвящена определению правовой природы корпоративных правоотношений в Украине. Автором анализируются полярные научные подходы в опре-

делении места корпоративного права Украины в системе права через сущность корпоративных правоотношений как стержневой составляющей корпоративного права. Рассмотрены различные научные взгляды относительно правовой природы корпоративных правоотношений. Установлены основные положения хозяйственно-правовой теории (ограничение автономии воли и организационность корпоративных правоотношений). В научной статье проводится аргументация, что организационность в корпоративных правоотношениях не является критерием их хозяйственно-правовой самобытности. Фактор организационности в праве не отрицает гражданско-правового характера корпоративных правоотношений, поскольку организационность в них не имеет публично-правовой основы. Кроме того, организационность является проявлением упорядочения всех социальных связей как форма эффективности в достижении правового результата. Ограничение принципа автономии воли в корпоративных правоотношениях коррелируется гражданско-правовой природой отношений представительства, которые, в силу закона или сущности таких отношений позволяют устанавливать ограничения волеизъявления их участников. Гражданско-правовой характер корпоративных правоотношений определяется их содержанием. Несмотря на то, что понятие корпоративных прав дается в Хозяйственном кодексе Украины, их содержание раскрывается в Гражданском кодексе Украины, положения которого регулируют порядок возникновения, осуществления, защиты и прекращения корпоративных обязанностей. Кроме того, субъектами корпоративных отношений является корпорация и ее участники (учредители). Объект корпоративных правоотношений специфицированный частно-правовым контентом, который влияет на характер таких правоотношений (они имеют вещно-правовую и обязательственно-правовую природу, соответственно имущественную и неимущественную, организационную форму своего воплощения).

Ключевые слова: корпоративные правоотношения, корпорация, корпоративное право, юридическое лицо.

Civil-Legal Nature of Corporate Legal Relations in Ukraine: Problematical Issues

VALENTIN P. BARBARA

Candidate of Juridical Science, Judge of the Supreme Court of Ukraine in retirement
Kyiv, Ukraine

Abstract: The article is devoted to the definition of the legal nature of corporate legal relations in Ukraine. The author analyzes polar scientific approaches in determining the place of corporate law of Ukraine in the system of law through the essence of corporate legal relations as the core component of corporate law. Various scientific views on the legal nature of corporate legal relations are examined. The main provisions of the economic and legal theory (limitation of autonomy of will and organization of corporate legal relations) are established. The scientific article argues that organizationality in corporate legal relations is not a criterion of their economic and legal identity. The factor of organizationality in the law does not deny the civil-law nature of corporate legal relations, since the organization in them does not have a public legal basis. In addition, organizationality is a manifestation of the ordering of all social ties, as a form

of efficiency in achieving the legal result. The restriction of the principle of autonomy of will in corporate relations is correlated with the civil-legal nature of relations of representation, which, by virtue of the law or the essence of such relations, allow the restrictions on the will of their participants to be established. The civil-legal nature of corporate legal relations is determined by their content. Despite the fact that the concept of corporate rights is given in the Economic Code of Ukraine, their content is disclosed in the Civil Code of Ukraine, the provisions of which regulate the procedure for the appearance, implementation, protection and termination of corporate duties. In addition, the subjects of corporate relations are the corporation and its participants (founders). The object of corporate legal relations is specified by private-legal content, which affects the nature of such legal relationships. (they have the legal, legal and obligatory legal nature, respectively, the property and non-property, organizational form of their incarnation).

Key words: corporate legal relations, corporation, corporate law, legal entity.

Вступ

До питань правової природи корпоративних правовідносин неодноразово зверталися вчені. Представники господарської школи на підставі певної аргументації стверджують про належність корпоративного права до інституту господарського права України. В той же час прихильники цивілістичної школи відстоюють думку про цивільно-правовий характер корпоративних правовідносин. Отже, корпоративні правовідносини як правова конструкція є одним із тих кордонів, відстоювання яких цивілістичним науковим загалом ставить під сумнів існування господарського права України як галузі права, чи, навпаки, подолання якого посилює позиції до автономності цієї галузі в системі права України. Тому розгляд питання правової природи корпоративних правовідносин має актуальне значення. Дослідженням цієї проблеми займаються Н. С. Кузнецова, В. А. Васильєва, І. В. Спасибо-Фатєєва, В. П. Щербина, В. М. Кравчук, І. В. Лукач тощо. Однак полярність їх поглядів на це питання тільки ускладнює його вирішення. В роботі автор встановлює «сторожові вежі»

навколо «кордонів» цивілістичної науки з метою протистояння загарбанню класичних приватно-правових конструкцій представниками наукових течій іншої галузевої орієнтації [1–3].

Як зазначалось раніше, на сьогодні принципово сформовано дві теорії, зміст яких надає відповідь на питання місця корпоративного права в правовій системі України, через що розкривається правова природа відповідних корпоративних правовідносин.

Відповідно до першої теорії корпоративні правовідносини входять в сферу правового регулювання господарського права (В. С. Щербина, О. М. Вінник, І. В. Лукач, Д. І. Погрібний, О. М. Переверзєв тощо).

Друга теорія місця корпоративних правовідносин у системі права має цивілістичну спрямованість (І. В. Спасибо-Фатєєва, Н. С. Кузнецова, Є. О. Харитонов, В. А. Белов, Д. В. Ломакін тощо).

Як компромісна теорія є та, відповідно до якої корпоративні правовідносини мають комплексний (міжгалузевий) характер [4]. Це дозволяє розподілити на думку представників цього напрямку

корпоративні правовідносини до предмета правового регулювання трудового, фінансового, цивільного, адміністративного та господарського права (В. М. Кравчук, О. Р. Кібенко, І. С. Шиткина тощо) [5].

Матеріали та методи

Беззаперечно, кожна з наведених позицій ґрунтується на певному науково-методологічному базисі та містить критичні зауваження до тез основних теоретичних положень інших позицій з досліджуваного питання. Тому вчений має право висловити власну позицію та приєднатися до одного з напрямів дослідження або стати фундатором іншого, більш новаторського підходу.

Автором було з'ясовано, що останнім часом отримала свого поширення думка про адміністративно-правову природу корпоративних правовідносин і, відповідно, віднесення останніх до предмета адміністративно-правового регулювання (Т. С. Гончарук, А. Ю. Нашинець-Наумова).

Насамперед автор зазначає, що корпоративні правовідносини позбавлені адміністративно-правової природи. Загальновизнаним є той факт, що адміністративні правовідносини (якщо припустити, що корпоративні правовідносини є частиною сфери адміністративно-правового регулювання, то буде не менш логічним визнати їх різновидом адміністративних правовідносин) є результатом впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління. Внаслідок цього між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру [6]. Отже, особливістю адміністра-

тивних правовідносин (та думкою представників досліджуваного напрямку, в тому числі й корпоративних) є те, що вони складаються переважно в сфері державного управління. Адміністративні правовідносини виникають у зв'язку з тим, що органи державного управління здійснюють свої управлінські функції, тобто в процесі виконавчо-розпорядчої діяльності.

З другого боку, обов'язковим для адміністративних правовідносин є участь у їх правореалізації органу державного управління (органу державної влади), іншого носія повноважень державно-владного характеру. Крім того, адміністративні правовідносини виникають за межами зустрічного волевиявлення сторони таких правовідносин. Умовою їх встановлення є імперативна вимога нормативно-правового акта.

Наведений скорочений аналіз природи адміністративних правовідносин дозволяє зробити висновок про інструментальну протилежність у формуванні корпоративних та адміністративних правовідносин. Окрім правової природи цього питання, автором встановлено, що жодним нормативно-правовим актом не регламентовано реалізацію корпоративних правовідносин відповідно до адміністративно-правового алгоритму.

Огляд літературних джерел

Беззаперечно, що адміністративно-правовий вплив можуть відчувати на собі суб'єкти підприємницької діяльності, і внаслідок чого виступити учасником адміністративних правовідносин. А. Ю. Нашинець-Наумова у своїх численних наукових працях розглядає кор-

порацію як учасника адміністративних правовідносин із забезпечення інформаційної безпеки держави [7–10]. Крім того, адміністративно-правове регулювання корпоративних правовідносин передбачає нормативну регламентацію форми їх існування як прояв зовнішнього вияву конкретних дій, що здійснюються органами державної влади для реалізації поставлених перед ними завдань [11]. Формою такого впливу є прийняття правових актів органом державної влади. Але у цьому випадку розглядається адміністративно-правовий вплив на певну сферу суспільного життя, зокрема сферу економіки. Завданням такого впливу є забезпечення економічної стабільності, гармонійного розвитку виробництва і соціальної сфери, зміцнення наукового потенціалу, створення сприятливих умов для ефективного господарювання й оптимальної реалізації як суспільних, так і приватних інтересів [12]. Такий адміністративний вплив має зовнішній характер, він не впливає на структурні відносини між учасниками корпоративних правовідносин та не перетворює їх на публічно-правові.

Останнім часом у юридичній літературі почали звертати увагу на самостійний характер корпоративних правовідносин, який пов'язаний із управлінським аспектом. Так, на думку О. Б. Сердюка, корпоративні правовідносини не можна вважати різновидом цивільних, оскільки цивільні (зобов'язальне) правовідносини базуються на рівності його сторін, у той час як рівність сторін корпоративних правовідносин із основ речі виключена. Саме наявність управлінського елемен-

ту, нетипового для зобов'язальних цивільно-правових відносин, певним чином наближує їх до предмета адміністративного права. Однак вказані відносини у нього входять не можуть [13]. Корпоративне правовідношення розглядається автором як правовідношення, яке застосовується до участі акціонерів в управлінні акціонерним товариством. Ці правовідносини, на переконання О. Б. Сердюка, пов'язані з участю акціонерів у роботі загальних зборів, контролем акціонерів за діяльністю товариства та отриманням інформації про діяльність товариства, а також із захистом прав акціонерів на участь в управлінні товариством. Таким чином, на думку автора, корпоративне правовідношення взагалі не належить ні до цивільного, ні до адміністративного.

Відсутність адміністративно-правової складової в природі корпоративних правовідносин ставить під сумнів положення теорії про комплексний (міжгалузевий) характер таких правовідносин (В. М. Кравчук, О. Р. Кібенко, І. С. Шиткіна). Але, якщо вдатися до структурного аналізу позиції вчених, які підтримують комплексний характер корпоративних правовідносин, ми можемо встановити додаткові критичні зауваження до цієї теорії [13]. Так, О. Р. Кібенко, яка є прибічницею «теорії комплексного корпоративного правовідношення», зазначає, що «...відносини, які підпадають під сферу дії норм корпоративного права, вкрай різноманітні за своєю правовою природою, включають широкий спектр приватно-правових та публічно-правових відносин. Все те, що так чи інакше пов'язане

з діяльністю господарських товариств, підпадає під регулювання норм корпоративного права. При цьому корпоративне право виконує подвійну функцію:

– регулює відносини всередині самого господарського товариства, що складаються між його учасниками, органами і господарським товариством як юридичною особою; ці відносини складають основний предмет корпоративного права (значна їх частина за своїми юридичними ознаками не може бути включена до жодної з відомих сьогодні галузей права);

– регулює відносини господарського товариства з іншими суб'єктами права, не пов'язаними з господарським товариством відносинами участі – державою, різними юридичними і фізичними особами; в цьому випадку проявляється комплексний характер корпоративного права – воно акумулює, витягує з основних, базових галузей (насамперед з цивільного, адміністративного, фінансового права) норми, що регулюють відносини з участю господарських товариств...» [5].

Це так звані зовнішні корпоративні відносини, які, на переконання О. Р. Кібенко, можуть мати приватноправову або ж публічно-правову сутність. Основну масу приватноправових корпоративних відносин складають відносини цивільні і трудові; публічно-правові корпоративні відносини можуть проявлятися в адміністративних, фінансових, кримінально-правових та багатьох інших [5]. На підставі наведеного, виявлено, що О. Р. Кібенко розглядає корпоративне право як комплексний міжгалузевий правовий інститут, норми якого регулюють приватноправові та

публічно-правові відносини, що складаються у зв'язку з утворенням, діяльністю і ліквідацією господарських товариств, включаючи відносини внутрішньофірмового характеру [5]. Цієї ж думки дотримується О. О. Макарова. На її переконання, «корпоративні відносини – це система відносин, що складаються між учасниками об'єднання (акціонерами) і відокремленим від акціонерів апаратом управління (менеджментом), а також між менеджментом та іншими зацікавленими особами такого об'єднання (працівниками, партнерами, державними органами і т. д.), які стали результатом компромісу інтересів об'єднання, його учасників і менеджменту» [6]. Думка В. М. Кравчука зводиться до того, що правову природу корпоративних відносин неможливо і не потрібно пояснювати лише з позиції теорії цивільного права. Окремі відносини, які входять до складу корпоративних, є зобов'язальними (наприклад, відносини щодо сплати внесків до статутного капіталу), а отже і цивільними, окремі – управлінськими (наприклад, відносини щодо скликання та проведення загальних зборів учасників), окремі – трудовими (наприклад, відносини між головою виконавчого органу і товариством), окремі – фінансовими (наприклад, відносини щодо емісії цінних паперів), що, на думку вченого, підтверджує комплексний характер корпоративних правовідносин [14].

Аналіз наукових робіт вчених дає можливість переконатися, що міжгалузевий характер корпоративних правовідносин обумовлений широким колом їхніх суб'єктів. З другого боку, розгорнута предметна сфера корпоративних

правовідносин надала можливість поширити сферу регулювання корпоративних правовідносин іншими галузями права. Наведене має штучний характер, результат впливу антропогенного фактора, що необумовлене дійсною природою речей. Насправді правова природа корпоративних правовідносин природно виключає поширення меж його існування на широке коло учасників та предмет. Автором же корпоративне право розкривається як заснована на участі в формуванні та реалізації правосуб'єктності корпорації форма індивідуально-предметних суспільних відносин, які виникають між корпорацією та її учасником (засновником), а також учасниками (засновниками) між собою стосовно корпорації (право на участь і право у зв'язку з участю) в підґрунті яких саморегульовано сформована єдність організаційних, майнових та немайнових суб'єктивних прав та юридичних обов'язків учасників таких правовідносин. Автор зазначає, що корпорація являє собою складне утворення, яке бере участь у різних правових відносинах як у приватноправовій, так і публічно-правовій сферах життєдіяльності. Проте така різноманітність її участі в цивільному обороті не може бути підставою для об'єднання навколо неї всієї сукупності правових зв'язків у межах єдиного виду правовідносин. Такі зв'язки різні не тільки за предметом свого правового регулювання, але й методом, формою правового впливу на них. Тобто вони не можуть бути розглянуті сукупно, в межах одного виду правовідносин. Таким чином, дві з чотирьох теорій не витримують критики, основне спірне питання стосується ци-

вільно-правової або господарсько-правової природи корпоративних правовідносин.

Так, на думку Т. В. Кашаніної, корпоративні або внутрішньофірмові відносини займають центральне і домінуюче місце в предметі підприємницького права. І це не лише, і не стільки відносини між самостійними в майновому і господарському відношенні підрозділами (філіями, представництвами). Це перш за все різноманітні відносини всередині корпорації як єдиного і цілісного утворення, в якому об'єднані такі різнопланові категорії людей, як власники, управлінці, наймані працівники [15].

В українському правовому полі ідеологом віднесення корпоративних правовідносин до сфери впливу господарського права виступає В. П. Щербина. Загальна теза його теорії полягає в тому, що структура корпоративних правовідносин передбачає наявність майнового та організаційного елементів, що не є характерним для цивільного права.

Результати та обговорення

Віднесення корпоративних відносин, зазначає вчений, характеризуються нерозривним поєднанням майнових і організаційних елементів (до того ж питома вага останніх навіть більша), до предмета цивільно-правового регулювання призводить до ігнорування основоположної норми Цивільного кодексу України, закріпленої у ст. 1 зазначеного Кодексу, згідно з якою цивільним законодавством регулюються особисті немайнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1

ст. 1 ЦК України) [1]. І далі: «...До майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, ... цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом (ч. 2 ст. 1 ЦК України)...» [1]. Вчений іронічно зауважує, що тільки у цивілістів не викликає сумніву наявність владного підпорядкування (отже, відсутність юридичної рівності) у відносинах між суб'єктами корпоративних правовідносин – акціонером і загальними зборами товариства, рішення яких є обов'язковими для учасників; у відносинах між органами управління товариства (загальними зборами, наглядовою радою, правлінням), які до того ж досить часто не стосуються майнових відносин. Щодо можливих тезисів *ad contraire* науковець пояснює невдалістю і відвертою надуманістю, порівнянням владного підпорядкування учасників корпоративних відносин із застосуванням примусу до виконання боржником свого обов'язку в натурі, оскільки останній може мати місце лише за рішенням суду, яке є обов'язковим для сторін спору, а не кредитора як сторони договору [1].

Переважно управлінський (організаційний) характер мають відносини щодо корпоративного управління, сутністю якого є система відносин між інвесторами-власниками товариства, його менеджерами, а також заінтересованими особами для забезпечення ефективної діяльності товариства, рівноваги впливу та балансу інтересів учасників корпоративних відносин [16]. Тим більше, підкреслює автор, не можуть бути предметом цивільно-правового регулю-

вання відносини щодо контролю, який здійснює ревізійна комісія чи ревізор за фінансово-господарською діяльністю товариства (корпоративного контролю). Звідси під сумнів можна поставити і наявність в учасників товариства можливості повного волевиявлення.

Отже, В. П. Щербина робить висновок, що в «чистоту», «рафінованість» корпоративних відносин як відносин цивільно-правових, не до кінця вірять і прихильники цивільно-правової природи корпоративних (акціонерних) відносин, вказуючи на організаційний характер значної їх частини, на умовність рівності учасників корпоративних відносин та обмеження автономії волі, а також на поєднання в нормах акціонерного права приватних і публічних інтересів і, відповідно, приватних і публічних механізмів нагляду і контролю зі сторони держави. Звичайно, іронізує науковець, з кожного правила або явища можуть бути винятки, проте така їх кількість, якою характеризуються корпоративні відносини, унеможлиблює віднесення останніх до цивільно-правових [1].

Вищевикладене дає підстави прихильникам господарсько-правової теорії корпоративних правовідносин для висновку про те, що за своєю правовою природою корпоративні відносини характеризуються взаємопов'язаністю та взаємообумовленістю організаційно-господарських та майново-господарських відносин, що існують у нерозривній єдності. Організаційна складова в них, у свою чергу, знищує цивільно-правові начала в корпоративних правовідносинах.

О. М. Вінник (2010) зазначає, що на домінуванні організаційного характеру

корпоративних правовідносин як підтвердження господарсько-правової природи, мінімізації самостійності їх учасників, відносини учасника (засновника) корпорації та власне корпорації не побудовані на принципі автономії їх волі).

Отже, перешкодою в цьому питанні є природа організаційної складової в корпоративному правовідношенні, оскільки майнова складова суть є приватноправова і не створює штучних перешкод для підтвердження цивільно-правової природи корпоративних правовідносин. Так, мовою представників господарсько-правової школи майново-господарськими відносинами у складі корпоративних відносин є такі відносини:

– між учасниками товариства і товариством щодо розподілу прибутку товариства і одержання його частини (дивідендів);

– між учасниками товариства, учасником товариства та товариством, учасником товариства та іншими особами щодо відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві;

– між учасниками товариства та товариством щодо виконання зобов'язань перед товариством, пов'язаних з майновою участю, а також щодо внесення вкладів (оплати акцій);

– між учасниками товариства і товариством щодо реалізації права на отримання частини майна при ліквідації господарського товариства тощо.

До організаційно-господарських відносин у складі корпоративних відносин можна віднести такі: між засновниками (засновником) чи учасниками (учасни-

ком) товариства (у тому числі органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадянами та громадськими організаціями) і створеним ними господарським товариством, що виникають у процесі корпоративного управління. Зокрема, це відносини щодо управління товариством у порядку, визначеному в установчому документі; відносини щодо права учасників одержувати інформацію про діяльність товариства та щодо їх обов'язку не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства; відносини, пов'язані з додержанням установчого документа товариства та виконанням рішень загальних зборів; відносини, пов'язані з виходом у встановленому порядку з товариства, тощо. На підставі зазначеного, можливо зробити висновок, що корпоративні відносини за своєю правовою природою є господарськими відносинами, а їх правове регулювання має здійснюватися нормами господарського законодавства України, підгалуззю якого є корпоративне законодавство [1].

Незважаючи на ілюзорну послідовність позиції прибічників господарсько-правової теорії корпоративних правовідносин, її тезам бракує термінологічної визначеності. Якщо принциповим моментом в господарсько-правовій теорії є критерій організаційності, який на думку її прихильників не вписується в положення статті 1 ЦК України, то розумним є тлумачення цього юридичного терміна. Не викликає сумніву, що організованість не є константою публічно-правового характеру. Організованість автором стверджується

ся як фактор формування приватно-правових конструкцій, зокрема юридичної особи.

Конструкція попереднього договору (приватноправова природа якого нормативно закріплена в статті 635 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)), цивільно-правову природу якого не оскаржують представники школи господарського права в Україні, містить у собі організаційні елементи, які закріплюються в правовідносинах певного типу. Так, зобов'язання до укладання основного договору в майбутньому на умовах встановлених у попередньому природно вимагає організаційності волевиявлення учасників договірних відносин.

Тому накопичення юридичних фактів, які системно можуть бути підставою виникнення цивільних правовідносин (стаття 11 ЦК України), є результатом організаційної діяльності заінтересованих осіб. Виникнення спільної власності (стаття 355 ЦК України) складно уявити за відсутності організаційної складової у взаємовідносинах між особами. Будь-який інститут цивільного права побудований з урахуванням організаційної складової, яка забезпечує результативність його функціонування у цивільному обороті. Організація вимагає навіть виконання цивільно-правового зобов'язання, що досягається за посередництвом інституту забезпечення належного виконання (стаття 546 ЦК України).

Отже, організаційність у корпоративних правовідносинах не є критерієм їх господарсько-правової самобутності. Фактор організаційності в праві не заперечує цивільно-правового характеру

побудови певної конструкції. Отже, організаційна складова в корпоративних правовідносинах позбавлена публічно-правового характеру. Організаційність є проявом впорядкування будь-яких соціальних зв'язків як форма ефективності в прагненні отримання певного результату.

Обмеження принципу автономії волі в корпоративних правовідносинах як аргументу на користь господарсько-правової теорії її формування [2], на думку автора, має корелюватися цивільно-правовою природою відносин представництва, яке в силу закону або сутності таких відносин дозволяє встановлювати обмеження волевиявлення їх учасників. Як правильно зазначає В. В. Цюра, орган юридичної особи як її представник не є суб'єктом будь-яких прав та обов'язків, відокремлених від цивільних прав та обов'язків юридичної особи [17]. Отже, орган юридичної особи, як було доведено нами раніше, не є суб'єктом корпоративних правовідносин. Але до нього не встановлені законодавчі обмеження участі в інших видах цивільних правовідносинах, зокрема деліктних, учасником яких він може бути. Виходячи з цього виникає питання про деформованість вільного волевиявлення, коли характер відносин між корпорацією та органом її управління виключає автономність останнього.

Правові відносини між юридичною особою та її органом не мають природи представництва. Належне обґрунтування знайдено у В. В. Цюри. Вчений надає аргументацію про те, що представництво є здійсненням прав іншої особи – особи, яку представляють, що презюмує необхідність існування двох

сторін представницьких правовідносин – представника та принципала. Крім того, спроба розглянути орган як представника юридичної особи призводить до протилежного і, очевидно, неприйняттого висновку про те, що юридичні особи недієздатні, оскільки можуть діяти через представників [15]. Така формула побудови правовідносин між юридичною особою та органом її управління відсутня. При цьому вказана відсутність виступає рисою юридичної конструкції юридичної особи, а не унікальністю господарського права [18].

Отже, другий критерій (автономність волевиявлення учасників правовідносин), за посередництва якого представники школи господарського права намагаються уже в черговий раз узурпувати цивільно-правові інституції, не витримує критики. Корпоративні правовідносини мають цивільно-правову природу (Н. С. Кузнецова, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Є. Харитонов, Р. А. Майданник, В. А. Васильєва, А. В. Коструба, Ю. В. Жорнокуй тощо) [3].

Галузевий характер правовідносин визначається їх змістом, тобто обсягом прав та обов'язків. Незважаючи на те, що поняття корпоративних прав надається у Господарському кодексі України, під якими розуміються права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші пра-

вомочності, передбачені законом та статутними документами (стаття 167 ГК України), їх зміст розкривається в Цивільному кодексі України (стаття 100 ЦК України, статті 113–166 ЦК України), положення якого регулюють порядок виникнення, здійснення, захисту та припинення корпоративних прав обов'язків.

Висновки

Отже, суб'єктами корпоративних правовідносин є корпорація та її учасники (засновники). Це ідентифіковані суб'єкти цивільного права. Також автором встановлено, що об'єкт корпоративних правовідносин також специфікований приватно-правовим контентом.

Як зазначалось раніше, зовнішньо корпоративні правовідносини скеровані на регулювання зв'язків учасників (засновників) корпорації між собою стосовно корпорації, тому задоволення їх інтересу забезпечується шляхом безпосереднього впливу на належне їм майно та за рахунок корисних властивостей відповідного матеріального блага (об'єкт – поведінка). Установлено, що правомочності носія речового права пов'язані з володінням речі, а також можливістю впливу на неї для задоволення інтересу управомоченого за рахунок її корисних властивостей речей, об'єктом корпоративних правовідносин є річ (об'єкт – річ). Наведене розуміння об'єкта корпоративних правовідносин вписується в методологічні уявлення про цивільне право України.

Об'єкт корпоративних правовідносин впливає на їхній правовий характер. Вони мають речову та зобов'язаль-

ну природу, відповідно майнову та немайнову, організаційну форму їх втілення.

Нарешті, корпоративні правовідносини, як і будь-які цивільні, про що вдало вказує І. В. Спасибо-Фатеєва, характеризуються дозвільною орієнтацією, рівністю їх учасників, автономією волі, майновою самостійністю, способами захисту, які присутні суб'єктам цивільного права, майновим, компенсаційним характером відповідальності.

Наведене дозволяє стверджувати, що корпоративні правовідносини мають цивільно-правову природу свого існування. Єдиний аргумент представників інших напрямів сучасної правової науки щодо природи корпоративних правовідносин формується через навмисне пошкодження структури корпоративних правовідносин, що призводить до включення до їх складу та розуміння їх сутності незвичних приватному праву елементів.

Список використаних джерел

- [1] Щербина, В. П. (2008). *Суб'єкти господарського права*. Київ: Юрінком Інтер.
- [2] Вінник, О. М. (2010). *Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин*. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України.
- [3] Спасибо-Фатеєва, І. В. (1998). *Акционерные общества: корпоративные правоотношения*. Харьков: Право.
- [4] Макарова, О. А. (2005). *Корпоративное право*. Москва: Волтерс Клувер.
- [5] Кибенко, Е. Р. (1999). *Корпоративное право*. Харьков: Эспада.
- [6] Колпаков, В. К. (1999). *Административное право Украины*. Київ: Юрінком Інтер.
- [7] Нашинець-Наумова, А. Ю. (2009). Особливості корпоративного управління міжнародно-правовий аспект. *Малий і середній бізнес*, 3-4, 132–136.
- [8] Нашинець-Наумова, А. Ю. (2010). Поняття адміністративно-правового регулювання діяльності корпорацій в Україні. *Підприємництво, Господарство і Право*, 5, 67–70.
- [9] Нашинець-Наумова, А. Ю. (2011). *Адміністративно-правове регулювання діяльності корпорацій в Україні*. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ: Національний університет біоресурсів і природокористування України.
- [10] Нашинець-Наумова, А. Ю. (2007). Поняття та передумови виникнення корпоративного управління. *Електронне наукове фахове видання «Проблеми Системного Підходу в Економіці»*, 1(1), 40–43.
- [11] Нашинець-Наумова, А. Ю. (2012). Форми адміністративно-правового регулювання діяльності корпорацій в Україні. *Підприємництво, Господарство і Право*, 3, 74–77.
- [12] Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України № 1099-VIII від 14 квітня 2016 року. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1099-19> (дата перегляду: 30.09.2017).
- [13] Сердюк, Е. Б. (2005). *Акционерные общества и акционеры: корпоративные и обязательственные правоотношения*. Москва: ИД «Юриспруденция».
- [14] Кравчук, В. М. (2005). *Корпоративное право. Научно-практический комментарий законодательства та судової практики*. Київ: Істина.
- [15] Кашанина, Т. В. (1999). *Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ)*. Москва: Издательская группа НОРМА–ИНФРА М.
- [16] Wymeersch, E. (2017). Corporate boards in law and practice: a comparative analysis in Europe. *Journal of Corporate Law Studies*, 17 (1), 253–253.

- [17] Цюра, В. В. (2016). *Теоретичні питання інституту представництва в цивільному праві України*. Київ: ФОП Мельник А. А.
- [18] Pearson, D. A. S., McDougall, C. (2017). Serious Offenders: Using Evidence to Predict and Manage the Risk. *Behavioral Sciences and the Law*, **35(3)**, 239–252.

References

- [1] Shcherbyna, V. P. (2008). *Subjects of economic law*. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [2] Vinnik, O. M. (2010). *Issues of legal regulation of corporate and partner relations*. Kyiv: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- [3] Spasibo-Fateeva, I. V. (1998). *Joint Stock Companies: Corporate Legal Relationships*. Kharkiv: Pravo.
- [4] Makarova, O. A. (2005). *Corporate law*. Moscow: Volters Clouver.
- [5] Kibenko, E. R. (1999). *Corporate law*. Kharkiv: Espada.
- [6] Kolpakov, V. K. (1999). *Administrative Law of Ukraine*. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [7] Nashinets-Naumova, A. Yu. (2009). Features of corporate governance international legal aspect. *Small and Medium Business* 3-4, 132-136.
- [8] Nashinets-Naumova, A. Yu. (2010). The concept of administrative and legal regulation of corporations in Ukraine. *Entrepreneurship, Facilities and Law*, **5**, 67–70.
- [9] Nashinets-Naumova, A. Yu. (2011). Administrative and legal regulation of corporations activity in Ukraine. PhD diss. In Law. Kyiv: National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine.
- [10] Nashinets-Naumova, A. Yu. (2007). The notion and prerequisites for the emergence of corporate governance. *Problems of the Systemic Approach to Economics*, **1(1)**, 40–43.
- [11] Nashinets-Naumova, A. Yu. (2012). Forms of administrative and legal regulation of corporations activity in Ukraine. *Entrepreneurship, Economy and Law*, **3**, 74-77.
- [12] On the Program of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine No. 1099-VIII dated April 14, 2016. Access mode: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1099-19> (Date Accessed: 30.09.2017).
- [13] Serdyuk, E. B. (2005). *Joint Stock Companies and Shareholders: Corporate and Obligatory Legal Relationships*. Moscow: Jurisprudence ID.
- [14] Kravchuk, V. M. (2005). *Corporate law. Scientific and practical commentary on legislation and jurisprudence*. Kyiv: Istina.
- [15] Kashanina, T. V. (1999). *Corporate law (Law of economic partnerships and societies)*. Moscow: Publishing Group NORMA-INFRA M.
- [16] Wymeersch, E. (2017). Corporate boards in law and practice: a comparative analysis in Europe. *Journal of Corporate Law Studies*, **17(1)**, 253–253.
- [17] Tsyura, V. V. (2016). Theoretical questions of the institute of representation in civil law of Ukraine. Kyiv: IE Melnik AA.
- [18] Pearson, D. A. S., McDougall, C. (2017). Serious Offenders: Using Evidence to Predict and Manage the Risk. *Behavioral Sciences and the Law*, **35(3)**, 239–252.